

MUDRYK Iuliia – Postgraduate Student, Lecturer of the Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University (21029, Vinnytsia, 132 A, Kielecka Str., e-mail: bookkeepers@gmail.com).

МУДРЫК Юлия Николаевна – аспирант, ассистент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21029, г. Винница, ул. Келецкая, 132 А, кв. 126, e-mail: bookkeepers@gmail.com).

УДК 330.341.1-025.27 (410)

**БРИТАНСЬКА НАУКОВА ШКОЛА
КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ ©**

Т.А. ОНІПКО*,
*аспірант кафедри економічної теорії та
прикладної економіки,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
"Полтавський університет
економіки і торгівлі"
(м. Полтава)*

Досліджено теоретико-методологічні засади британської наукової школи кластерного розвитку економіки. Узагальнено та проаналізовано розробки науковців Великої Британії з кластерної проблематики. Зазначено, що витoki даної школи сягають учень класиків економічної думки А. Сміта і Д. Рікардо щодо спеціалізації країн та економіста-неокласика А. Маршалла щодо промислових районів та екстерналій. Акцентовано на тому, що британська наукова школа кластерного розвитку економіки представлена як ґрунтовними теоретичними, так і масштабними прикладними дослідженнями, включаючи з'ясування природи кластерних утворень та методу визначення ефективності їх діяльності. Встановлено, що дослідження британських учених базуються на широкому понятійно-термінологічному апараті. З'ясовано, що представники сучасного покоління британської наукової школи кластерного розвитку економіки активно співпрацюють з науковцями різних країн, зокрема Італії, Норвегії, США, Японії. Зроблено висновок, що концептуальні положення британських науковців про доцільність використання кластерного підходу до інноваційного розвитку економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності є нині актуальними і практично значущими для України.

Ключові слова: кластер, інноваційний кластер, інновація, “переливи знань”, венчурний капітал, агломерація, конкурентоспроможність.

Табл. 1. Рис. 1. Літ. 25.

© Т.А. ОНІПКО, 2017

* Науковий керівник: доктор економічних наук Ніколенко С.С.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації економіки та посилення міжнародної конкуренції вимагають масштабного розгортання досліджень основних факторів конкурентоздатного розвитку національних економік. Важливим фактором зростання конкурентоспроможності національної економіки, як підтверджує сучасна світова практика, є інноваційні кластери. Помітне місце в розробці теоретичних та методологічних підходів до проблеми кластеризації економіки посідають науковці Великої Британії, Данії, Італії, Норвегії, США, Франції, Швейцарії, Швеції.

Британська наукова школа кластерного розвитку економіки є найбільш усталеною, оскільки базується на основоположних принципах учень класиків економічної думки в особі А. Сміта, Д. Рікардо і представника неокласичного напрямку в економіці А. Маршалла. Характерними рисами цієї школи є сукупність оригінальних ідей та висновків, наявність широкого понятійно-термінологічного апарату, застосування глибокого компаративного аналізу, використання значного обсягу емпіричних даних, окреслення перспективних напрямів досліджень та розробка практичних рекомендацій щодо доцільності кластеризації економіки країн та окремих регіонів з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням наукових надбань британських учених з кластерної проблематики переймалися закордонні автори, серед них: Дж. Кортрайт, П. Кругман, С. Розенфельд, М. Портер, М. Сторпер (США); Дж. Бекаттіні, М. Белланді, С. Яммаріно (Італія); К. Кетелз, Г. Ліндквіст, О. Солвелл (Швеція); П. Дероше, Ж. Дюрантон (Канада); А. Амдуш, Ф. Соте (Франція); Б. Ашейм (Норвегія); Б.-А. Лундвалл (Данія), Т. Аріта, М. Фуджіта (Японія) та ін.

До праць представників британської наукової школи кластерного розвитку економіки зверталися вітчизняні автори О. Варяниченко, М. Войнаренко, В. Захарченко, Г. Калетнік, М. Кизим, О. Лук'яненко, Ю. Рибак, С. Соколенко, Ю. Ульяновченко, В. Чужиков та ін. Зокрема С. Соколенко, досліджуючи історичний контекст кластерних стратегій, акцентував на тому, що теоретично обґрунтована А. Маршаллом понад століття тому кластерна модель регіональної економіки була вдало адаптована до сучасних реалій М. Портером [1, с. 150]. М.О. Кизим вивчав досвід англійських промислових районів, обґрунтовуючи доцільність кластеризації вітчизняної економіки [2, с. 137-138], а В. Чужиков і О. Лук'яненко брали до уваги праці корифея неокласичної теорії А. Маршалла та сучасних науковців Р. Мартіна і П. Санлі з метою визначення особливостей нинішньої кластерної політики країн ЄС [3, с. 81-82]. Проте донині бракує систематизованого викладу теоретичних положень досліджуваної школи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є осмислення теоретико-методологічних засад британської наукової школи кластерного розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. До розробників кластерної теорії у Великій Британії можна віднести таких дослідників, як: А. Маршалл (теорія промислових районів, екстерналії); А. Емін і Н. Тріфт (неомаршаллівські вузли у глобальних мережах); Дж. Даннінг і А. Ругман (кластери в контексті глобалізації економіки); К. Фрімен (національні інноваційні системи, теорія стейкхолдерів, тобто зацікавлених сторін); Х. Шмітц і Дж. Хамфрі (кластери і глобальні ланцюжки доданої вартості); Е. Дж. Вінеблз (розміщення виробництва, міжособистісні контакти в кластерах); Я. Р. Гордон, Ф. МакКен (кластери в контексті теорій агломерації і трансакційних витрат), Ф. МакДональд (визначення ефективності кластера); Р. Мартін і П. Санлі (кластери як “конструкти”, “життєвий цикл кластера”);

Д.А. Харт, Дж. Сіммі, Дж. Сеннетт, П. Вуд (інновації, інноваційні кластери); Ф. Кук (кластери, регіональні інноваційні системи, “економіка знань”); П. Сванн і М. Превезер (кластеризація у високотехнологічних галузях) та ін.

Безсумнівний вплив на виникнення кластерної теорії у Великобританії мали погляди Адама Сміта. На його думку, розподіл праці у будь-якому ремеслі викликає відповідне підвищення продуктивності праці [4, с. 9]. Згідно теорії абсолютних переваг кожна країна повинна спеціалізуватися на виробництві і продажу того товару, за яким вона має абсолютну перевагу [4, с. 350-351].

Експерти Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) акцентують на тому, що теоретичні витоки кластерної теорії прослідковуються у теорії порівняльних переваг Давіда Рікардо – послідовника А. Сміта. Д. Рікардо стверджував, що відмінності в географічному розташуванні, запасах сировини і наявності дешевої робочої сили призводять до того, що той чи інший регіон (країна) у певній галузі виробляє більш конкурентоспроможну продукцію порівняно з іншими регіонами (країнами) [5, с. 25].

А. Маршалл, ґрунтуючись на положеннях А. Сміта, включив у свою відому працю “Принципи економічної науки” (1890 р.) розділ, присвячений концентрації спеціалізованих виробництв в окремих районах. Учений уперше ввів поняття “промисловий район” (industrial district) – прообраз сучасного кластера.

А. Маршалл зосередився на вивченні зовнішніх економічних ефектів (екстерналій), які досягаються концентрацією багатьох однорідних дрібних підприємств в окремих районах, а саме: ринок праці, спеціалізація постачальників, “переливи знань” (так звана “Тріада Маршалла”) [6, с. 286].

Передусім А. Маршалл звернув увагу на те, що основною перевагою, яка виникає внаслідок концентрації підприємств на певній території, є виникнення розвинутого ринка кваліфікованої робочої сили. Працівникам вигідно знаходитися у тому місці, де існує великий вибір роботодавців. Учений також акцентував на тому, що концентрація однорідних фірм створює сприятливий ринок для постачальників, що дозволяє їм покращити свої навички і підвищити спеціалізацію. Це, своєю чергою, підвищує продуктивність діяльності основного виробництва. Третім елементом “Тріади Маршалла” є обмін ідеями або “переливи знань”. Він підкреслював, що в промислових районах ідеї легко рухаються від фірми до фірми, нібито знання “повисають у повітрі”.

А. Маршалл зазначав: “Таємниці професії перестають бути таємницями, але ніби пронизують всю атмосферу...якщо хтось запропонував нову ідею, її підхоплюють інші і доповнюють власними міркуваннями і вона, таким чином, стає джерелом, що своєю чергою породжує нові ідеї” [6, с. 290].

Отже, перші дослідження такого економічного явища як “кластери” мали місце у працях А. Маршалла. З цього приводу українська дослідниця О.В. Варяниченко зауважила, що учений одним із перших відмітив, що згруповані підприємства, які займаються спорідненими видами діяльності, отримують позитивні екстерналії [7, с. 119]. Важливість виявлення А. Маршаллом синергетичного ефекту розташованих поруч підприємств також підкреслювали українські вчені Ю.В. Рибак [8, с. 96] та Ю.О. Ульянченко [9, с. 259].

З часом ідеї А. Маршалла були розвинуті у працях регіоналістів, урбаністів, соціологів, інституціоналістів, економістів-географів тощо. Наприклад, “Діамант конкурентних переваг” американського дослідника кластерів М. Портера є схожим із

“Тріадою Маршалла” щодо отриманого кластером синергетичного ефекту. Інший американський економіст Дж. Кортрайт при визначенні “мікрооснов” кластеризації доповнив “Тріаду Маршалла” ще чотирма факторами як-от: підприємництво, залежність від попереднього етапу розвитку, культура, місцевий попит [10, с. 18]. Італійський учений Дж. Бекаттіні, базуючись на теоретичних положеннях А. Маршалла, розробив власну концепцію, яка стала методологічною базою для створення промислових районів Італії [11].

Один із засновників нової економічної географії Ентоні Вінеблз (Оксфордський університет) спільно з колегами П. Кругманом (США) та М. Фуджітою (Японія) зробили спробу дати відповідь на питання, окреслене А. Маршаллом щодо причин концентрації фірм у географічних агломераціях. Науковці підкреслили, що відбувається реальне зростання прибутку від промислової кластеризації, яка виникає у результаті близькості взаємозв’язаних фірм [12, с. 285]. Лібералізація міжнародної торгівлі може породжувати реорганізацію внутрішньої економічної географії, призводячи як до дисперсії виробництва, так і кластеризації певних галузей за умови посилення спеціалізації локальностей [12, с. 341]. Загалом ученими було обґрунтовано позитивний вплив географічної концентрації на виробництво: підприємці зосереджуються поруч із ринками збуту, а також поруч з основними постачальниками; це призводить до концентрації виробництва, яка відповідно притягує нових виробників.

Е. Вінеблз спільно з американським колегою М. Сторпером цікавився проблемою міжособистісних контактів (face-to-face contact) в існуючих моделях урбанізованих економік, зокрема кластерах. Науковці акцентували на одному з найважливіших аспектів близькості в моделях урбанізованих економік – спілкуванні “віч-на-віч” [13, с. 351-352]. Подібне спілкування сприяє ефективним комунікаційним технологіям, вирішенню проблеми стимулювання, активізації соціалізації та навчання, забезпеченню психологічної мотивації. У локальних кластерах відбувається процес, який дослідники назвали поняттям “buzz” (з англ. – дзижчання, гомін, гудіння). Відтак ідеться про енергію спілкування. Дж. Кортрайт, поділяючи ідеї Е. Вінеблза та М. Сторпера, свідчив, що міжособистісні контакти, базуючись на довірі і міцних взаємовідносинах між учасниками кластера, є ефективним засобом передачі інформації неконкурентного характеру [10, с. 22].

Ян Гордон і Філіп МакКен (обидва з університету Рідінг) у статті “Промислові кластери: комплекси, агломерації і/або соціальні мережі?”, зосередивши увагу на транзакційних витратах, виділили три типи кластерів: “чиста агломерація” (спільне розташування, але відсутні внутрішні взаємозв’язки, наприклад регіон Лондону); “промисловий комплекс” (фірми, які зв’язані внутрішніми ринковими відносинами типу постачальник-покупець, домінування крупної фірми); “соціальна мережа” (фірми, які зв’язані складнішими і довготривалішими взаємовідносинами). Зазначені типи кластерів різняться за такими ознаками, як розмір учасників, характер взаємозв’язків між ними, відкритість чи закритість членства в кластері, засоби доступу до кластера тощо. Перші два типи були розвинуті від неокласичних традицій економіки, а третій – пов’язаний із соціологічними перспективами [14, с. 515].

Визначені Я. Гордоном і Ф. МакКеном типи кластерів привернули увагу Дж. Кортрайта. На його думку, тип кластера «чиста агломерація» можна вважати “Маршаллівською моделлю” (фірми і працівники зв’язані операціями на відстані “витягнутої руки”). Відповідно тип “промисловий комплекс” нагадує “модель центр

та спиці” (провідна фірма створює виробниче і соціальне середовище). Тип “соціальної мережі” є подібним до італійської моделі (довіра та асоціативні зв’язки між фірмами стимулюють економічну діяльність) [10, с. 6]. Попри те, що Я. Гордон і Ф. МакКен вважають виділені ними типи кластерів ідеальними теоретичними моделями, їх співвітчизники Р. Мартін і П. Санлі, посилаючись на реальність, не цілком поділяють цю точку зору [15, с. 16].

У спільній розробці “Структура і еволюція промислових кластерів: трансакції, технології і переливи знань” Філіп МакКен та італійська дослідниця Сімона Яммаріно, проаналізувавши взаємозв’язки між розташуванням виробництва та інноваційними процесами, виокремили додаткові підтипи кластерів і визначили їх особливості [16, с. 1018]. Так у “чистій агломерації” знання є мобільними, доступними для всіх гравців і створюються переважно за межами фірми, інновації орієнтовані на процес і на вирішення проблем. База знань – диверсифікована. Приклади: фінанси, страхування, бізнес-послуги, роздрібна торгівля. У “промисловому комплексі” переважають наукомістки, усталені знання, які формуються в межах фірми, інновації орієнтовані на комплексний продукт та скорочення витрат. База знань – спеціалізована. Приклади: металургія, хімічне виробництво, автомобілебудування. У “новій соціальній мережі” знання є новими і такими, що формуються як в межах фірми, так і ззовні, інновації орієнтовані на радикально новий продукт. База знань спирається на результати досліджень. Приклади: кластери малих і середніх підприємств, що базуються на високих технологіях. На відміну від нової, у “старій соціальній мережі” знання є більш зрілими та формуються ззовні, а інновації орієнтовані на процес і залежать від споживача. База знань – спеціалізована на всіх етапах виробничого процесу. Приклади: традиційні споживчі товари (текстиль, взуття, меблі, туризм) [16, с. 1028-1029].

Ф. МакКен та С. Яммаріно резюмували: осмислення характеристик певного кластера, пов’язаних з трансакційними витратами чи знаннями, має стати підґрунтям для урядових дій з метою вирішення тих чи інших регіональних або промислових проблем.

Еволюція поглядів на доцільність кластеризації економіки прослідковується в працях Рона Мартіна (Кембриджський університет) і Пітера Санлі (Саутгемптонський університет). Якщо у статті “Деконструктивні кластери: хаотична концепція чи політична панацея?” дослідники критично підійшли до концепції кластерного розвитку, посилаючись на відсутність чіткого визначення поняття “кластер”, то у подальшому вони поглибили дослідження і відповідно більш зацікавлено перейняли проблемою. Учені спочатку кваліфікували кластери як “науковий і політичний модний продукт” [15, с. 6]. Разом з тим, вони вказали на переваги та недоліки кластерів. До переваг кластерів автори віднесли: підвищення інноваційності, продуктивності та прибутковості, зростання конкурентоспроможності, збільшення кількості нових фірм і робочих місць. У якості недоліків кластерів ними розглядалися: локальна скупченість і тиск навколишнього середовища, надмірна спеціалізація, інституційна та промислова “замкнутість”, зростання витрат на оплату праці [15, с. 27]. Ураховуючи потенційні недоліки кластерів, науковці радили регіональній владі зосереджуватися на стимулюванні розвитку місцевого бізнес-середовища, але при цьому не обов’язково прив’язуватися до кластерного мислення.

У 2011 р. була опублікована розробка Р. Мартіна і П. Санлі під назвою “Концептуалізація еволюції кластера: за межами моделі життєвого циклу?”, у якій розглядається необхідність переходу від моделі простого “життєвого циклу кластера” до розуміння кластера як комплексної адаптивної системи з її динамічністю та постійною еволюцією. На думку науковців, “життєвий цикл кластера” стає складнішим – “модифікованим адаптивним життєвим циклом

кластера”, що включає не лише традиційні фази виникнення, зростання, зрілості, спаду, але й фази його постійної мутації, переорієнтації і стабілізації розвитку. Отже, кластери виникають, зростають, видозмінюються, зазнають трансформації, занепадають і зникають, тобто еволюціонують [17, с. 2-3].

Особливістю кластера, як комплексної адаптивної системи, є двостороннє взаємопроникнення між ним і середовищем, яке його оточує (рис. 1).

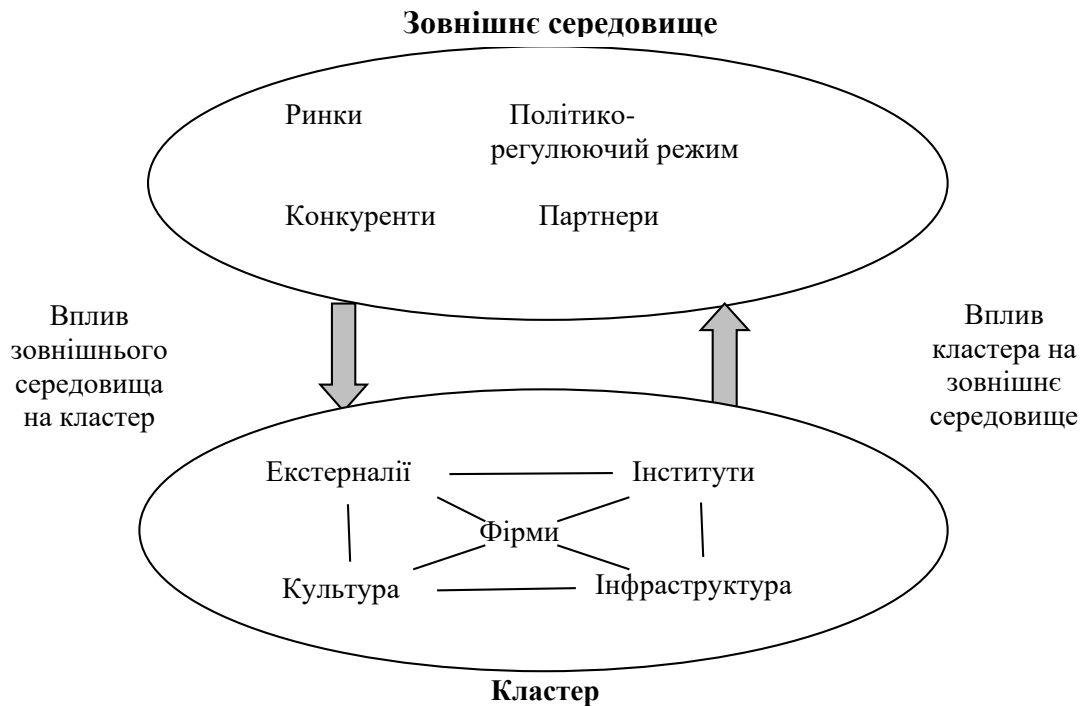

Рис. 1. Двостороння взаємодія між кластером і зовнішнім середовищем

Джерело: побудовано автором на основі [17, с.28]

Вплив зовнішнього середовища на кластер проявляється у змінах на ринку і змінах споживчого попиту, загрозах від фірм-конкурентів, можливостях для співробітництва і можливостях створення спільних підприємств, політико-регулюючих змінах. З іншого боку, вплив кластера на зовнішнє середовище проявляється у впливі на ринки і формуванні споживчого попиту, загрозах для конкуруючих фірм, пошуку нових форм співробітництва і створенні спільних підприємств, впливі на політико-регулюючі заходи. Таким чином, розвиток кластера, як складної адаптивної системи, відбувається у контексті коеволюції із зовнішнім середовищем [17, с. 28].

Внеском у британську кластерну теорію Дугласа А. Харта (університет Рідінг) є те, що він розглянув і порівняв чотири типи інноваційних кластерів залежно від типу зв'язків, складу учасників і місця їх розташування: тип А – зв'язані кластери; тип В – нові промислові райони; тип С – інноваційні середовища; тип D – сусідські кластери (табл. 1).

Учений акцентував на тому, що виділені ним типи інноваційних кластерів на практиці можуть пересікатися і накладатися один на одного. Розроблена автором таблиця засвідчує, що існують важливі відмінності між чотирма типами інноваційних кластерів [18]. Відтак різні типи інноваційних кластерів вимагають відповідної кластерної політики з метою стимулювання інновацій і підвищення конкурентоспроможності.

Таблиця 1

Основні характеристики інноваційних кластерів [18]

Тип інноваційного кластера	Тип зв'язків	Характеристики кластерів	Приклади виробництв/ місцевостей
<i>Tun A</i> Зв'язані кластери (<i>Cohesive Clusters</i>)	<ul style="list-style-type: none"> - місцеві виробничі зв'язки, внутрішньогалузеві зв'язки, тісні трудові відносини; - неторгові екстерналії; - максимальний інформаційний потік; - високий ступінь внутрішніх виробничих зв'язків 	<ul style="list-style-type: none"> - в основному малі фірми; - розташування у місті, часто в центрі; - швидке реагування на зміни; - гнучкість; - відкритість кластера: легкий вхід і вихід 	квартал Джуелрі в Бірмінгемі (Великобританія); виробництво меблів (район Хакні у Лондоні)
<i>Tun B</i> Нові промислові райони (<i>New Industrial Districts</i>)	<ul style="list-style-type: none"> - торгові і неторгові екстерналії; - встановлені торгові зв'язки, включаючи транспортні та інформаційні зв'язки між фірмами; - стабільне виробництво – взаємовідносини між фірмами 	<ul style="list-style-type: none"> - поєднання крупних, середніх і малих підприємств; - розташування за межами міста; - макро-глобальна торгівля; - спроби впливу на зміни шляхом планування дій виробників і постачальників; - стійкі взаємовідносини – “Закритий клуб” 	Силіконова Долина (Каліфорнія); Шоссе М4 (Великобританія)
<i>Tun C</i> Інноваційні середовища (<i>Innovative Milieux</i>)	<ul style="list-style-type: none"> - взаємовідносини, які базуються на довірі між учасниками; - високоризикові проекти із спільними цілями; - високий ступінь торгових і неторгових зв'язків між фірмами 	<ul style="list-style-type: none"> - переважно малі та середні підприємства; - розташування за містом; - важливість соціального капіталу; - високий ступінь “укорінення” в місцевість 	Емілія-Романія; північно-східна частина Мілану (Італія)
<i>Tun D</i> Сусідські кластери (<i>Proximity Clusters</i>)	<ul style="list-style-type: none"> - відносно близьке розташування фірм одна від одної; - новаторські ідеї; - більш сильні зовнішні, ніж внутрішні зв'язки; - серійне виробництво, орієнтоване на споживача 	<ul style="list-style-type: none"> - малі, середні підприємства і мікро-фірми; - розташування за містом; - мікро-глобальна торгівля; - місцевий простір як місце розташування, а не частина виробничої системи – “невкорінення” у місцевість 	Хертфордшир (Великобританія)

Привертає увагу визначення Джеймсом Сіммі і Джеймсом Сеннетом (обидва з університету Оксфорд Брукс) поняття “інноваційний кластер”. З цього приводу вони писали: “Ми визначаємо інноваційний кластер як велику кількість взаємопов’язаних промислових і/або сервісних компаній, які мають високий ступінь співробітництва, як правило, через ланцюжки поставок і які функціонують в однакових ринкових умовах” [19, с. 51].

У статті “Інноваційні кластери: глобальні чи локальні зв’язки?” автори акцентували на важливості глобальних зв’язків для інноваційних кластерів, не відкидаючи при цьому локальні. Оскільки інновації відіграють вирішальну роль у конкурентному економічному зростанні, інноваційні кластери лежать в основі конкурентоспроможних міст і регіонів. Учені виявили тип кластера – “мульти-кластер”, пов’язаний з містами, які перебувають на вершині національної урбанізованої ієрархії і водночас є центрами міжнародної торгівлі (регіони Лондон, Париж). Відкритість таких міст новому закордонному досвіду є важливою підставою для кластеризації інноваційних фірм навколо них. На їх думку, регіон Лондону здатний до відшукування та “перекодування” міжнародного досвіду завдяки місцевим висококваліфікованим кадрам [20, с. 96].

Базуючись на дослідженнях М. Портера щодо інноваційних кластерів, Дж. Сіммі одноосібно виділив “два різних Портера”. Позиція Дж. Сіммі полягає в тому, що “Портер I” – це “локалізовані кластери з боку пропозиції” і “Портер II” – “експортоорієнтовані кластери з боку попиту” [21, с. 19]. Дж. Сіммі зазначав, що перший тип кластера являє собою сукупність сильно локалізованих процесів, коли фірми тісно взаємодіють із конкурентами, постачальниками та покупцями таким чином, щоб досягти конкурентоспроможності. До другого типу відносяться лише ті кластери, які спроможні експортувати продукцію на міжнародний ринок, що свідчить про їх конкурентоспроможність [21, с. 29]. Як авторський висновок: на практиці існує мало локалізованих кластерів, утягнутих у світову економіку. У більшості випадків локалізованими є лише елементи експортоорієнтованих кластерів. Підтвердженням є експортоорієнтований кластер “Аеробус”, частини кінцевого продукту якого виробляються у різних європейських країнах [21, с. 30].

Одним з перших, хто пояснив наявність національних відмінностей у ступені використання нових технологій в економіці, був британський економіст Крістофер Фрімен (університет Сассекса). Він, аналізуючи феномен “японське економічне диво”, увів поняття “національна інноваційна система” (кінець 1980-х рр.). За визначенням науковця, “національна інноваційна система – це мережа приватних і державних інститутів та організацій, діяльність і взаємодія яких призводять до виникнення, імпорту, модифікації та поширенню нових технологій” [22, с.10]. Теоретичні положення К. Фрімена щодо структури та особливостей функціонування національних інноваційних систем вплинули на появу розробок про регіональні інноваційні системи.

Предметом досліджень Філіпа Кука (Кардіфський університет в Уельсі) були кластери в контексті розвитку регіональних інноваційних систем та економіки знань. Учений акцентував на необхідності розвитку в Європі державних систем підтримки інновацій та доповнення їх більш сильною інституційною і організаційною підтримкою з боку приватного сектора [23, с. 948]. Ф. Кук наголошував на тому, що венчурні фонди є ключовими рушійними силами “нової економіки” і створення нових кластерів. Важливо, щоб у процесі формування кластера компанії зосереджувалися навколо університетів чи центрів творчих знань [23, с. 961].

Взаємодія приватного сектору з науковою базою призводить до більш швидкої комерціалізації винаходів. Однією з особливостей розвитку галузі біотехнологій є те, що в ній тісно переплітаються взаємозв'язки уряду, промисловості та науки (так звана “потрійна спіраль”) [24, с. 750]. Проаналізувавши діяльність біотехнологічних кластерів Великої Британії, Німеччини та США, науковець виокремив спільні для них риси: розвинуті науково-дослідні бази; регіональний венчурний капітал; розвинута інфраструктура для комерціалізації винаходів; як національне, так і регіональне фінансування різних аспектів діяльності кластерів [24, с. 749].

Водночас Ф. Кук виявив проблеми розвитку регіональних інноваційних систем. По-перше, фінансування базових досліджень є передусім пріоритетом і сферою відповідальності національної інноваційної системи, ніж регіональної. По-друге, законодавчий режим, який включає закони про практичну діяльність науково-дослідних лабораторій (наприклад, Закон про генну інженерію), фінансування, розміри ставок податків – питання швидше загальнодержавне, ніж регіональне. Проте регіональний рівень стає найважливішим для розвитку кластерів, включаючи концентрацію досліджень, утворення партнерств, внутрішньокластерні взаємодії і комерціалізацію винаходів [24, с. 750-751].

У праці “Економіка знань: кластери, навчання і кооперативні переваги” Ф. Куком окреслена проблема національної конкурентоспроможності, яка тісно пов'язана з поняттями “інформаційне суспільство” та “економіка знань” [25, с. 4-5]. Розвиваючи ідею багаторівневого управління в “економіці знань”, автор підкреслював важливість співпраці національного, регіонального, локального і наднаціонального рівнів з метою впровадження кластерів у тих місцях, де їх раніше не було. Заслуговує на увагу висновок Ф. Кука: вивчення природи кластерів та досвіду їх розвитку за підтримки держави сприятиме зміцненню існуючих кластерів, створенню нових і активізації застарілих. Такий підхід, на думку вченого, має забезпечити вирівнювання економічного дисбалансу регіонів і підвищення їх конкурентоспроможності.

Висновки. Загалом представники британської наукової школи кластерного розвитку економіки зробили значний внесок у розробку концептуальних положень з кластерної проблематики. У працях науковців Великої Британії проблема кластерів висвітлюється з акцентом на трансакційних витратах, ефектах агломерації, інноваціях, інноваційних галузях, національних і регіональних інноваційних системах, “переливах знань”, “економіці знань”, конкурентоспроможності країн, регіонів та міст. Дослідження британських учених переконують у доцільності залучення венчурного капіталу з метою успішного інноваційного розвитку кластерів, важливості підтримки інновацій як з боку держави, так і приватних структур. Особливостями британської наукової школи кластерного розвитку економіки є ґрунтовність досліджень, поглиблення уже відомих у наукових колах концептуальних положень, використання сучасних емпіричних даних, здійснення порівняльного аналізу кластерів та регіональних інноваційних систем різних країн з метою визначення перспективних напрямів досліджень та розробки рекомендацій.

Обґрунтовані британськими науковцями практичні рекомендації щодо доцільності кластеризації національних економік загалом і окремих регіонів зокрема з метою підвищення їх конкурентоспроможності зберігають донині теоретичну та практичну значущість.

Науковий доробок британських учених із кластерної проблематики може стати в нагоді Україні з метою подолання нею відставання в інноваційному розвитку від інших країн та посилення конкурентних позицій на світовому ринку. Вартують уваги такі положення:

- основні конкурентні переваги створюються на регіональному рівні в кластерних структурах;
- різні типи інноваційних кластерів вимагають відповідних заходів як з боку його учасників, так і зацікавлених сторін ззовні з метою стимулювання інновацій і підвищення конкурентоспроможності;
- інноваційний розвиток кластерів потребує венчурного капіталу;
- інноваційний розвиток кластерів має базуватися на державно-приватному партнерстві;
- активна участь в інноваційних кластерах має належати університетам та науково-дослідним установам – генераторам нових знань;
- запорукою успіху інноваційного кластера є міжособистісні контакти та “переливи знань” між його учасниками.

Список використаних джерел

1. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
2. Кизим М.О. Промислова політика та кластеризація економіки України: монографія / М. О. Кизим. – Х.: ВД “Інжек”, 2011. – 304 с.
3. Чужиков В.І. Кластерна політика Європейського Союзу / В.І. Чужиков, О.Д. Лук’яненко // Економіка України. – 2013. – № 2 (615). – С. 81-91.
4. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the Wealth of nations [Electronic resource] / A. Smith. – Metalibri digital library. Amstredam, Lausanne, Melbourne, Milan, New York, San Paulo, 2007. – 745 p. – Available at: <http://www.ibiblio.org>.
5. Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches [Electronic resource]. – Paris: OECD Publishing, 2007. – 296 p. – Available at: <http://www.unescap.org>.
6. Маршалл А. Основы экономической науки / А. Маршалл.; пер. с англ. В.И. Бомкин [и др.]; предисл. Д.М. Кейнс. – М.: ЭКСМО, 2007. – 832 с.
7. Варяниченко О.В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності / О.В. Варяниченко // Науковий вісник НГУ. – 2011. – № 3. – С. 118-121.
8. Рибак Ю.В. Теоретичні засади дослідження розвитку та функціонування кластерів в умовах глобальної конкурентної боротьби / Ю.В. Рибак // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 2 (129). – С. 94-102.
9. Ульянченко Ю.О. Теоретико-методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіонів на кластерних засадах / Ю.О. Ульянченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 1. – С. 258-269.
10. Cortright J. Making sense of clusters: regional competitiveness and economic development [Electronic resource] / J. Cortright. – Washington. The Brookings Institution. – 2006. – 58 p. – Available at: <http://www.brookings.edu>.
11. Becattini G. The Marshallian industrial district as a socio-economic notion / G. Becattini // Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy / G. Becattini, F. Pyke, W. Sengenberger. – Geneva: International Institute for Labour Studies. – 1990. – P. 37-51.

12. Fujita M. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade / M. Fujita, P. Krugman, A. Venables. – Cambridge, Massachusetts, London, England. MIT Press. – 1999. – 367 p.
13. Storper M. Buzz: Face-to-Face Contact and the Urban Economy [Electronic resource] / M. Storper, A. Venables // Working paper. – London School of Economics and Political Science. – 2003. – 35 p. – Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu>.
14. Gordon I.R. Industrial clusters: complexes, agglomeration and/or social networks? [Electronic resource] / I.R. Gordon, P. McCann // Urban Studies. – 2000. – Vol. 37. – № 3. – P. 513–532. – Available at: sagepub.com.
15. Martin R. Deconstructing Clusters: Chaotic Concept or Policy Panacea? [Electronic resource] / R. Martin, P. Sunley // Journal of Economic Geography. – 2003. – Vol. 3. – P. 5–35. – Available at: <http://dimetic.dime-eu.org>.
16. Iammarino S. The structure and evolution of industrial clusters: Transactions, technology and knowledge spillovers [Electronic resource] / S. Iammarino, P. McCann // Research Policy. – 2006. – № 35. – P. 1018-1036. – Available at: <https://www.myweb.rollins.edu>.
17. Martin R. Conceptualising Cluster Evolution: Beyond the Life-Cycle Model? [Electronic resource] / R. Martin, P. Sunley // Papers in Evolutionary Economic Geography. – June 2011. – № 11-12. – Utrecht University. – 46 p. – Available at: <http://econ.geo.uu>.
18. Hart D.A. Innovation Clusters: Key Concepts [Electronic resource] / D.A. Hart. – Available at: <http://www.reading.ac.uk>.
19. Simmie J. Innovation in London metropolitan region / J. Simmie, J. Sennett // Innovative Clusters and Competitive Cities in the UK and Europe: working paper. – Oxford: Oxford Brookes School of Planning, 1999. – 182 p.
20. Simmie J. Innovative clusters: Global or local linkages? [Electronic resource] / J. Simmie, J. Sennett // National Institute Economic Review. – 1999. – № 170. – P. 87-98. – Available at: <https://www.researchgate.net>.
21. Simmie J. The contribution of clustering to innovation: from Porter I agglomeration to Porter II export base theories / J. Simmie // Handbook of Research on Innovation and Clusters. – Cheltenham, Edward Elgar, 2008. – P. 19-32.
22. National Innovation Systems [Electronic resource]. – Paris: OECD, 1997. – 48 p. – Available at: <https://www.oecd.org/>
23. Cooke P. Regional innovation systems, clusters, and the knowledge economy / P. Cooke // Industrial and corporate change. – 2001. – Vol. 10. – № 4. – P. 945-974.
24. Кук Ф. Биотехнологические кластеры как региональные отраслевые инновационные системы / Ф. Кук // Синергия пространства: региональные инновационные системы, кластеры и перетоки знания. Отв. ред. А.Н. Пилясов. – Москва-Смоленск: Ойкумена, 2012. – С. 722-753.
25. Cooke P. Knowledge economies: Clusters, learning and cooperative advantage / P. Cooke. – London: Routledge. – 2002. – 218 p.

Список використаних джерел у транслітерації / References

1. Sokolenko S.I. Klasteri v globalnii ekonomitsi / S.I. Sokolenko. – K.: Logos, 2004. – 848 s.
2. Kyzym M.O. Promyslova polityka ta klasteryzatsiia ekonomiky Ukrainy: monografiia / M.O. Kyzym. – Kh.: VD “Inzhek”, 2011. – 304 s.
3. Chuzhykov V.I. Klasterna polityka Yevropeiskogo Soiuzu / V.I. Chuzhykov, O.D. Lukianenko // Ekonomika Ukrainy. – 2013. – № 2 (615). – S. 81-91.

4. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the Wealth of nations [Electronic resource] / A. Smith. – Metalibri digital library. Amstredam, Lausanne, Melburne, Milan, New York, San Paulo, 2007. – 745 p. – Available at: <http://www.ibiblio.org>.
5. Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches [Electronic resource]. – Paris: OECD Publishing, 2007. – 296 p. – Available at: <http://www.unescap.org>.
6. Marshall A. Osnovy ekonomicheskoy nauki / A. Marshall.; per. s angl. V.I. Bomkin [i dr.]; predisl. D.M. Keyns. – M.: EKSMO, 2007. – 832 s.
7. Varianychenko O.V. Formuvannia innovatsiinykh klasteriv v Ukraini yak instrument rozvytku ta konkurentozdatnosti / O.V. Varianychenko // Naukovi visnyk NGU. – 2011. – № 3. – S. 1118-121.
8. Rybak Yu. V. Teoretychni zasady doslidzhennia rozvytku ta funktsionuvannia klasteriv v umovakh globalnoi konkurentnoi borotby / Yu.V. Rybak // Formuvannia rynkovykh vindosyn v Ukraini. – 2012. – № 2. – S. 94-102.
9. Ulianchenko Yu. O. Teoretyko-metodologichni aspekty sotsialno-ekonomichnogo rozvytku regioniv na klasternykh zasadakh / Yu. O. Ulianchenko // Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia. – 2011. – №1. – S. 258-269.
10. Cortright J. Making sense of clusters: regional competitiveness and economic development [Electronic resource] / J. Cortright. – Washington. The Brookings Institution. – 2006. – 58 p. – Available at: <http://www.brookings.edu>.
11. Becattini G. The Marshallian industrial district as a socio-economic notion / G. Becattini // Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy / G. Becattini, F. Pyke, W. Sengenberger. – Geneva: International Institute for Labour Studies. – 1990. – P. 37-51.
12. Fujita M. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade / M. Fujita, P. Krugman, A. Venables. – Cambridge, Massachusetts, London, England. MIT Press. – 1999. – 367 p.
13. Storper M. Buzz: Face-to-Face Contact and the Urban Economy [Electronic resource] / M. Storper, A. Venables // Working paper. – London School of Economics and Political Science. – 2003. – 35 p. – Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu>.
14. Gordon I.R. Industrial clusters: complexes, agglomeration and/or social networks? [Electronic resource] / I.R. Gordon, P. McCann // Urban Studies. – 2000. – Vol. 37. – № 3. – P. 513–532. – Available at: sagepub.com.
15. Martin R. Deconstructing Clusters: Chaotic Concept or Policy Panacea? [Electronic resource] / R. Martin, P. Sunley // Journal of Economic Geography. – 2003. – Vol. 3. – P. 5-35. – Available at: <http://dimetic.dime.eu.org>.
16. Iammarino S. The structure and evolution of industrial clusters: Transactions, technology and knowledge spillovers [Electronic resource] / S. Iammarino, P. McCann // Research Policy. – 2006. – № 35. – P. 1018-1036. – Available at: <https://www.myweb.rollins.edu>.
17. Martin R. Conceptualising Cluster Evolution: Beyond the Life-Cycle Model? [Electronic resource] / R. Martin, P. Sunley // Papers in Evolutionary Economic Geography. – June 2011. – № 11-12. – Utrecht University. – 46 p. – Available at: <http://econ.geo.uu>.
18. Hart D.A. Innovation Clusters: Key Concepts [Electronic resource] / D.A. Hart. – Available at: <http://www.reading.ac.uk>.
19. Simmie J. Innovation in London metropolitan region / J. Simmie, J. Sennett // Inovative Clusters and Competitive Cities in the UK and Europe: working paper. – Oxford: Oxford Brookes School of Planning, 1999. – 182 p.

20. Simmie J. Innovative clusters: Global or local linkages? [Electronic resource] / J. Simmie, J. Sennett // National Institute Economic Review. – 1999. – № 170. – P. 87-98. – Available at: <https://www.researchgate.net>.
21. Simmie J. The contribution of clustering to innovation: from Porter I agglomeration to Porter II export base theories / J. Simmie // Handbook of Research on Innovation and Clusters. – Cheltenham, Edward Elgar, 2008. – P. 19-32.
22. National Innovation Systems [Electronic resource]. – Paris: OECD, 1997. – 48 p. – Available at: <https://www.oecd.org>.
23. Cooke P. Regional innovation systems, clusters, and the knowledge economy / P. Cooke // Industrial and corporate change. – 2001. – Vol. 10. – № 4. – P. 945-974.
24. Kuk F. Biotekhnologicheskiiye klasteri kak regionalnyye otraslevyye innovatsionnyye sistemy / Kuk F. // Sinergiya prostranstva: regionalnyye innovatsionnyye sistemy, klasteri s peretoki snaniya. Otv. red. A.N. Pilyasov. – Moskva-Smolensk: Oykumena, 2010. – S. 722-753.
25. Cooke P. Knowledge economies: Clusters, learning and cooperative advantage / P. Cooke. – London: Routledge. – 2002. – 218 p.

ANNOTATION
BRITISH SCIENTIFIC SCHOOL OF CLUSTER DEVELOPMENT OF
ECONOMY

ONIPKO Tetiana,
Postgraduate Student of the Department of
Economic Theory and Applied Economics,
Higher Educational Establishment of Ukoopspilka
“Poltava University of Economics and Trade”
(Poltava)

The theoretical and methodological principles of British scientific school of cluster development of economy were investigated. The studies of Great Britain’s scientists on cluster issues were generalized and analyzed. It was specified that the school originates from the doctrines of classical economists A. Smith and D. Ricardo on the specialization of countries and the neo-classical economist A. Marshall on industrial districts and externalities. It was emphasized that the British scientific school of cluster development of economy is represented by deep theoretical and large-scale applied researches, including the clarification of the nature of cluster formations and the methods of determining the effectiveness of their activities. It was established that the studies of British scientists are based on a broad conceptual and terminological apparatus. It was found that representatives of the modern generation of British scientific school of cluster development of economy actively collaborate with scientists from different countries, in particular Italy, Norway, USA, Japan. It was concluded that the conceptual thesis statements of British scientists on the advisability of using the cluster approach to innovative development of economy in order to increase its competitiveness are now relevant and practically significant for Ukraine.

Key words: cluster, innovation cluster, innovation, “knowledge spillovers”, venture capital, agglomeration, competitiveness.

Tabl. 1. Fig. 1. Lit. 25.

АННОТАЦИЯ БРИТАНСКАЯ НАУЧНАЯ ШКОЛА КЛАСТЕРНОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

**ОНИПКО Татьяна Анатольевна,
аспирант кафедры экономической
теории и прикладной экономики,
Высшее учебное заведение Укоопсоюза
"Полтавский университет экономики и торговли"
(г. Полтава)**

Исследованы теоретико-методологические основы британской научной школы кластерного развития экономики. Обобщены и проанализированы разработки ученых Великобритании по кластерной проблематике. Отмечено, что истоки данной школы прослеживаются от учений классиков экономической мысли А. Смита и Д. Рикардо относительно специализации стран и экономиста-неоклассика А. Маршалла относительно промышленных районов и экстерналий. Сделан акцент на том, что британская научная школа кластерного развития экономики представлена как глубокими теоретическими, так и масштабными прикладными исследованиями, включая обоснование природы кластерных образований и методику определения эффективности их деятельности. Установлено, что исследования британских ученых базируются на широком понятийно-терминологическом аппарате. Выяснено, что представители современного поколения британской научной школы кластерного развития экономики активно сотрудничают с учеными разных стран, в частности Италии, Норвегии, США, Японии. Сделан вывод, что концептуальные положения британских ученых о целесообразности использования кластерного подхода к инновационному развитию экономики с целью повышения ее конкурентоспособности являются в настоящее время актуальными и практически значимыми для Украины.

Ключевые слова: кластер, инновационный кластер, инновация, “переливы знаний”, венчурный капитал, агломерация, конкурентоспособность.

Табл. 1. Рис. 1. Лит. 25.

Інформація про автора

ОНИПКО Тетяна Анатоліївна – аспірант кафедри економічної теорії та прикладної економіки, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (36034, м. Полтава, вул. Примакова, 6, кв. 26, e-mail: tetianaonipko90@gmail.com)

ONIPKO Tetiana – Postgraduate Student of the Department of Economic Theory and Applied Economics, Higher Educational Establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade» (36034, Poltava, Primakov Str. 6, 26, e-mail: tetianaonipko90@gmail.com)

ОНИПКО Татьяна Анатольевна – аспирант кафедры экономической теории и прикладной экономики, Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли» (36034, г. Полтава, ул. Примакова, 6 кв. 26, e-mail: tetianaonipko90@gmail.com)

